

gondolunk, mely lehetőleg tárgyilagos és teljes mértékű képet nyújtana a cseh vagy szlovák olvasónak a XX. század magyar lírájáról. Régen esedékes feladata ez a cseh, illetve szlovák műfordítóknak, különösen mióta a magyarok ezen a téren meg is előzték őket. Érdekes volna ezzel kapcsolatban párhuzamot vonni a szlovák és magyar líra között s kimutatni a magyar líra, főleg Ady Endre hatását a háborúutáni szlovák költőnemzedékre. (Sándor László)

ZILAHY LAJOS UJ REGÉNYE (*A fegyverek visszanéznek*) társadalmi problémákkal foglalkozik és békéért harcol — a prospektus szerint. Örülünk, hogy a békéért olyan író harcol, mint Zilahy, akinek óriási az olvasótábora. De elérte-e szerző a célját?

Zilahy fegyvergyárosa, Balder Henrik tárgyilagos, magabiztos, acélos férfi, aki biztosan halad a több pénz és a nagyobb hatalom felé. Végigjárta a „bankhivatalnokból iparmágnás“ karriert. Sikerrel alkalmazta életében a Sir Bazil Zaharoff-féle trükköket. Ez a Balder azonban a regény végén gyökeresen megváltozik: pacifista mozgalomba keveredik, elamerikázza a fegyverrendelést, elárulja a hadirepülőgépek titkát. Ezért katonai törvényszék elé kerül s halálra ítélik. Az ítélet végrehajtása pillanatában felismeri a saját maga szállította fegyvereket, amikkel főbe lövik és eszelősen, gunyosan kiáltja el a fegyvermodell számát. Ez a végső beállítás persze olcsó hatásvadászat, de mentségére szolgálhat az írónak, ha regénye jó. A könyv meséje különben Balder egyéni sorscsapásai, amikkel szerző a fegyvergyárost azért sujtja, hogy az utolsó harminc oldalon pacifistává tehesse.

Az első sorscsapás: Balder elveszti — 12 évi viszony után — barátnőjét, Miss Anne Glintont. A „jobbra ön, balra én“ elve alapján nagyon laza erkölcsű ezzel a mozivásznonról ismert nagyvilági nővel a barátsága, aki egy időre férjhez is megy, de aztán megtér Balderhez, aki 52 éves korában, az öregedő ember érzékenyülésének pillanatában házasságot ajánl neki. A nő meghatottan fogadja el. Viszont meghatódottsága ellenére rögtön Berlinbe utazik, ahol találkája van egy nála sokkal fiatalabb fiatalemberrel, aki a pásztorórán megfojtja és ékszereivel elszelel. Szóval ponyva, a javából s ez nemcsak az olvasónak kínos, de Baldernek is, aki úgy érzi, hogy egylélek volt Annevel. Az olvasó ugyan csodálkoszik ezen az érzésen, hiszen nem látta Anneban a lelket, csak a kitarított disznót. De a könyv állítja, hogy Baldert a csapás detéri. Higgyük el.

A cselekmény másik szála: Balder megismerkedik egy szellemileg jelentéktelen, de kedves, melegérszű, másodrangú énekesnővel, aki a háborúban megvakult férjével boldog házasságban él. A fegyvergyáros a vak férfival is megismerkedik. Pillanatnyi ellágyulásból talán vagy a háború áldozatával szembeni büntudatból Balder finanszírozza az énekesnő külföldi turnéját, anélkül, hogy a nő, Tima erről tudna. Párizsban, miután Balder többször találkozott Timával, Miss Anne meggyilkolása után, megkéri Tima kezét. Hat rá az asszony s elfogja a megtisztulási vágy ennyi „szépség és belső tisztaság“ láttán. Ez az érzés sem túlságosan hihető. Mindegy. Tima vak férjétől teszi függővé beleegyezését. A férj enged, mire Tima is beleegyezik, a nászut előtt azonban visszazökik férjéhez. Ez a csapás végleg lesujtja — a regény szerint — Baldert. Meginog, elveszti önuralmát. Idegösszeroppanás. Elhanyagolja üzleti ügyeit, naphosszat kóborol. Céltalan csavargásai közben találkozik a krisztusi lelkületű Pafnikovval, akinek egy háborúellenes előadását egyszer, ugyancsak véletlenül, már végighallgatta. Így sodródik a pacifista mozgalmakba... Így jut a saját maga gyártotta fegyverek csöve elé. Így

lesz valójában öngyilkos. Mert világos, hogy Baldert az író kényszeríti két balul sikerült nőügy sodrán olyasmire, ami az önkéntes halállal egyenlő.

Mint kivételt, el tudjuk képzelni a fegyvergyáros harcát a háború ellen. Megértjük, hogy pl. Nobel és ((állítólag) Zaharoff végrendeletileg nagyobb békealapítványt tettek. A regény elején szereplő Balderről azonban nem hihető, hogy szerepet vállal pacifista mozgalomban. A regény elejei Balder Pafnikov és társai érveit, mint üres fecsegést utasította volna el. Hogy Balderből pacifista lehessen, ahhoz nem csupán egyéni sroscsapásokkal kell az írónak megpuhítania, hanem el kell hallgatnia az előző Balder legfőbb vonásait: a foglalkozás formálta keménységet; azt a pénzért és hatalomért folyó részvétnélküli harcot, ami néikül nem tehetett szert mérhetetlen hatalmára és vagyonára. A fegyvergyáros jellemének ezt a tengelyét tehát az átváltozás hihetőbbé való tétele miatt nem mutatja be. Viszont az átváltozás csak akkor lenne meggyőző, ha belátnánk a fegyvergyárosnak a cselekmény előtti életébe, ha már ekkor meghasonlás mutatkozna a lélek és a foglalkozás közt. Ehelyett azonban csak 'a fegyvergyáros' ismert (és természetesen rokonszenvesen ábrázolt) kliséjét kapjuk, kiegészítve pár ösztövérről egyéni vonással. Ezekre viszont nem súlyosodhat Balder megértése. Ezért szükséges Miss Anne megölése, a Tima epizód, majd Balder idegösszeomlása. Hogy a roncsoltlelkű Balder nem sodródik spiritizmusba vagy egyéb hókuszpókuszba, annak Tima az oka, aki sokat és szépet beszélt Baldernek a békekről. A regényben rejlő pacifista „tett“ tehát idezsugorodik: egy lelkiileg megrokkant nagytőkés lemond életéről, mert boldogtalanul szerelmes és mert érzete súlyos megaláztatáson ment keresztül. Tisztelet Zilahy szándékának és bátorságának, de rászorul-e a béke gondolata arra, hogy erőszakosan összeácsolt cselekmény révén bukkanjon rá egy roncsolt lelkű nagytőkés? A pacifizmus itt tulajdonképpn lelki mosóda, amit öngyilkossága előtt igénybevesz egy betegidegzett ember. A regény így csupán jószándékú óhaja a pacifista tettnek, de nem az. Sőt az erőszakolt cselekmény véletlen vonatkozásaival csak eltereli a figyelmet a háború és béke alapvető feltételeiről.

Harminc oldal pacifizmuson kívül van a könyvben rémregény részlet, csillagos ég madárcsicsergéssel, szeretők, estélyek, ragyogás, pompa, főúri kastélyok, rejtelmes éjszakai zsongás, toilettek, autók... A döntő lépések viszont nemcsak lelkiileg sántítanak, hanem jórészt csodálatos véletleneknek tudhatók be. (Balder pl. kiteszi a lábát a párizsi uccára, rögtön Timába botlik, később pedig Pafnikovba.) Biztos, hogy aki szórakoztató, könnyű utiolvasmányt akar, azt a könyv kielégíti. De aki rokonszenven olvas ennyi ragyogást, előkelő életet, palotát és szállodát, az nem válik pacifistává Balder megtérésétől. Aminthogy egyetlen nyárspolgárt sem fog gondolkodóba ejteni Pafnikov és társai u. n. tudományos fejtegetése. Ezek a krisztusi lelkületű rajongók az eljövendő Negyedik Birodalom gondolatát hordozzák szívükben, amikor már csak emlék „a vörös barbárság és a fehér nacionalizmus“. Elgondolásukban felhasználják „Plato, Kant, Marx és a többiek hátrahagyott szellemi élelmiszerraktárait“. Kár, hogy az író nem kísérelte meg annak kimutatását, vajjon ez a három gondolkodó megfér-e egyáltalában egymással? Megelégedett nevük emlegetésével. Pedig egy ilyen gondolatszintézis lehetőségének bizonyítása legalább olyan fontos, mint a fürdőszobaberendezés vagy a vad-disznófej tálalásának leírása, amire viszont rengeteg hely jut. Pafnikovék egyébként érintkezésben állnak a technokratákkal, valamint az oxfordis-

tákkal, Pacifizmusuk a rosszul értelmezett freudizmust tartja a háború és béke alapkérdésének és szó sincs arról a krisztusi Pafnikovék közt, hogy a békének tárgyi feltételei is vannak, amelyek függvényei a mindenkori társadalmi berendezkedésnek s hogy az árutermelő társadalomnak elválaszthatatlan velejárója a piacot és nyersanyagot kereső imperialista harc.

Világos: Zilahy a társadalmat és pacifizmust helytelenül látja, regénye zavart okoz és nem ébreszthet fel senkit. Egy fegyvergyáros — nem a Zilahy, hanem az igazi — reálisabban látja a társadalmat mozgató erőket, mint az író, aki különben — ez aztán a pacifizmus! — felmenti a fegyvergyárost, mondván: nem ők a felelősök, hanem az államok. Persze, szubjektíve, a Mehrwertet élvező csoport sem felelős a Mehrwert nyomában járó nyomorért, munkanélküliségért, háborúért, mint ahogy szubjektíve ártatlan a bacillus is, mely természeténél fogva ártalmas. Viszont az orvos nem gyógyíthatna, ha — tekintet nélkül a bacillus ártatlanságára — nem küzdene a bacillusok ellen. — Miután Zilahy szerint az állam az oka mindennek, ki is végezteti Baldert az állammal. Milyen megható! Az erőszakolt, valószínűtlen cselekménnyel az író nemcsak felmenti Baldert, de egyben megszünteti az állam osztályjellegét, hiszen a nagytőkés szembekerül az állammal. (Utaljunk-e ezzel a valóságghamisító beállítással szemben arra, hogy az USA pl. éppen nagytőkés nyomásra avatkozott be a világháborúba?)

A művésztől, aki társadalmi problémákat tárgyal könyvében épp úgy megkívánjuk a társadalmi valóság, mint az emberi lélek ismeretét. Ezért nem elég a tiszteletreméltó bátorság és szándék. Amint a békének objektív feltételei vannak — amelyekre a regény nem világít rá —, épp úgy a pacifista regény megírásához multhatatlanul szükséges szubjektív feltétel a kispolgári ideológia elvetése. Ennek a valóságghamisító giccses ideológiának elhajítása nélkül a regény nem lehet se művészi-, sem pacifista tett. (*Adám Elek*)

A „KORUNK SZAVA“ NÉPKÖNYVTÁRA. A magyar katolicizmus harcos organuma, a *Korunk Szava* népkönyvtárat indított el a katolikus hívők hathatósabb felvilágosítására. Az első füzetet *Lendvai István* írta a horogkeresztesek ellen. Tárgya a németországi katolikus-üldözés és az ez ellen való tiltakozás. Minden üldözés ellen tiltakozni illik, így a katolikusok üldözése ellen is. De mintahogy üldözni senkit sem szabad, ép' úgy tiltakozni kell bárkinak az üldözése ellen és a szüklátó körü védelem néha az önvád bizonyos nemével egyenlő. Azt írja Lendvai a német katolikusokról, hogy bár voltak kisebb-nagyobb kifogásaik Hitler irányzata ellen, szalmaszálát sem tettek útjába mozgalmának. Ez a baj. Hogy Hitler mozgalmá bizonyos felekezetek és bizonyos politikai pártok ellen irányult, az már 1933-ban sem volt titok, csak az nem volt még világos, hogy a német katolikusok ellen fog-e irányulni. Lassan kitűnt, hogy a totalitás telhetetlen bendője papot, templomot, vallást, mindent megemészt, hogy az a tisztító szellem, mely sterilizálás útján akarja megmenteni az igaz német vérséget, nem riad vissza történetghamisításoktól s egyéb bűncselekményektől sem, hogy a katolikus papságot azonosítja a szabadkőmivesekkel és zsidókkal — szóval, mikor kitűnt, hogy az elrepült nehéz követ nem lehet megállítani, akkor — nagyon érthetően — saját bőrén érezve a bajt, észbe kapott a katolikus egyház is. A magyar katolikusok érzik, milyen következménye lehet a hitlerizmusnak a magyar viszonyokra és érthető, hogy előre védekeznek. Bizonyos, hogy a nemzeti szocializmus csak a